

Naša Ratna moćnica nikla u oslobodilačkom ratu

U toku drugog svjetskog rata teritorijalne vode Jugoslavije u Jadranu bile su jedino pomorsko bojište na kome su se stalno izvodila intenzivna borbena dejstva kao sastavni dio narodnooslobodilačkog rata. Ova okolnost u suštini predstavlja jedinstveni primjer ostvarenja načela partizanskog ratovanja kroz koji je nikla i izrasla Mornarica NOV u surovoj praksi rata protiv fašizma koji su naši narodi vodili pod rukovodstvom KPJ.¹

Nakon kapitulacije Jugoslavije našu obalu okupirale su talijanske trupe iz sastava 2. armije kojoj su u operativnom pogledu bile potčinjene dvije mornaričke komande sa sjedištem u Splitu i Rijeci. Fašističke flotne snage sastojale su se od zaplijenjenih jugoslavenskih torpiljarki, minolovaca i manjeg broja patrolnih i torpednih čamaca. Nestalo je slobode na našem moru. Za nju se trebalo izboriti vlastitim snagama, bez oružja, ratnih brodova i vojno-pomorskih baza.

Partizanska dejstva na moru

Početak borbenih dejstava na moru vezan je za oružanu borbu na kopnu u duhu smjernica i poziva CK KPJ na ustanak. U toku 1941. godine, dok se još nisu na obali razvili jači partizanski odredi, izvodile su se manje diverzantske akcije i sabotaže. U toku augusta i oktobra u Splitskoj luci zapaljeni su parobrodi pod talijanskom zastavom »Niko Matković« i »Palermo«, a na minopolagaču »Orao« eksplozijom je razbijen kotao. Do kraja 1941. izvršeno je više uspješnih sabotaža na ratnim i trgovačkim brodovima, lukama, svjetionicima. Nosioci ovih akcija bili su pripadnici borbenih grupa koje su formirala partijska rukovodstva.

Od prvih dana oslobodilačke borbe redovno se održavaju veze između organizacija KPJ na otocima i obali. Prenose se poruke i rastura partijska štampa. Ove veze dobijaju veći značaj rasplamsavanjem ustanka. Njima se prevoze dobrovoljci koji odlaze u partizanske jedinice na kopnu, ranjenici na otoke, raznovrsni materijal za snabdijevanje borbenih jedinica i naroda.

Najintenzivniji partizanski saobraćaj na moru odvijao se u području Makarskog primorja, posebno Biokova, jednog od žarišta borbe na obali. U situaciji, kad je okupator oduzeo sva bolja i sposobnija sredstva za plovidbu, goloruki mornari i ribari služili su se najčešće ribarskim čamcima, ponekad naoružanim lakim pješadijskim naoružanjem.

Okupator je poduzimao razne mjere da bi prekinuo veze partizana na moru. Popisao je sve plovne objekte, zabranio

noćno kretanje morem, ograničio ribolov na uska područja pod vlastitom kontrolom, poduzimao čitav niz represivnih mjera, pojačao stražarsku službu i povećao patrolne snage na moru. Međutim, odlučnost, snalažljivost, upornost, organizovanost partizana koji su održavali veze bili su na tako visokom stepenu da su funkcionisale i razvijale se u čemu su posebnu ulogu odigrale dobro organizirane pomorske stanice (punktovi) koje su pored obezbjeđenja veza imale i druge zadatke, a naročito službu osmatranja i obavještanja.

Početak 1942. godine započeli su partizanski prepadi na moru. Tako je u januaru u luci Gradac zarobljen motorni jedrenjak »Merkur«. Partizanske jedinice osnovane na Biokovu vrše prepade na neprijateljske plovne objekte u Makarskom primorju. Na ušću Neretve potopljeni su dva glibodera, u Hvarskom kanalu tone brod »Ika«, goloruki Ižani savladavaju naoružanu talijansku posadu i plijene brod »Sofiju«. Na Korčuli, kod Šibenika, Biograda, na Kornatskim otocima, pod Velebitom i Lovćenom partizani na moru, otocima, i obali ugrožavaju saobraćaj okupatora, ruše institucije njegove vlasti i kvislinške Paveličeve tzv. NDH, u manjim mjestima napadaju slabije garnizone.

Talijani su prinuđeni da u borbu protiv partizana uvedu novu vrstu brodova. Bili su to naoružani jedrenjaci s palubom zaštićenom limom i pijeskom. Uvode konvoje brodova i u obalnoj plovidbi. Uporedo s tim poduzimaju operacije čišćenja u Makarskom primorju i na Biokovu. Bilans ovih akcija bio je vrlo oskudan. Početkom septembra na Biokovu je osnovan novi bataljon »Vid Mihaljević«. Manja grupa boraca iz ove jedinice upućena je na obalu sa zadatkom da iz Podgore dejstvuje kao Primorski vod i održava vezu između kopna i otoka Hvara i napada neprijateljski pomorski saobraćaj. Bila je to prva partizanska jedinica namijenjena za dejstva na moru te se s prayom dan njenog formiranja i slavi kao Dan RM. Nešto kasnije, sredinom decembra 1942. godine, vrhovni komandant drug Tito je naredio da se osnuje Sekcija za ratnu mornaricu pri Štabu 4. operativne zone. Za njenog načelnika postavljen je Velimir Škorpik. Time su udareni temelji prve komande partizanske mornaričke koja u to vrijeme djeluje na izvršenju više zadataka, mobilizaciji mornaričkih kadrova, osnivanju stanica, napadu na saobraćaj protivnika i brani oslobođeni dio obale.

Prva mornarička stanica osnovana je u Podgori 28. 12. 1942. od svega 5 ljudi. Ova mala grupa ljudi zajedno sa Primorskim vodom proslavila je svoje osnivanje značajnim uspjehom. Treći dan postojanja zaplijenila je 6 motornih jedrenjaka u službi okupatora. Novi uspjesi u borbama na moru uvjetovali su i formiranje Prvog mornaričkog odreda u Podgori 23. januara 1943. Sastojao se od oko 150 ljudi raspoređenih po četama u selima: Tučepi, Podgora, Igrane i flotile sa 2 naoružana broda, leuta »Pionir« i zaplijenjenog motornog broda »Evropa« koji je dobio ime »Partizan«. Osnovni zadaci odreda bili su održavanje veze sa otocima, odbrana slobodne teritorije na Biokovu, napadi na dužobalski pomorski saobraćaj okupatora. O prvim danima stvaranja naše Ratne mornarice drug Tito piše: »Šta je Vrhovni štab mogao u materijalnom pogledu pomoći našim borcima na moru? Ništa. Izdao je samo naredbu, dao uputstva i ništa više. Sve drugo je bilo prepušteno stvaralačkoj inicijativi ovih ljudi, heroja, koji su gotovo goloruki i na drvenim barkama i čamcima išli da se na našem plavom Jadranu bore sa čeličnim ratnim brodovima talijanskih, a kasnije njemačkih okupatora. Išli su da svjesno ginu za slobodu svoje zemlje, za naše divno more i obale...«

Talijani poduzimaju niz mjera, pojačavaju snage za zaštitu konvoja, bombardiraju s mora i iz vazduha partizanske luke, pokušavaju da iskrcaju desantne odrede i uspijevaju da potope naoružani brod »Partizan«. Međutim, partizanska dejstva se sve više šire i postaju intenzivnija na području srednje i sjeverne Dalmacije.

U umješnosti, snazi i efikasnosti dejstava oslobodilačkih snaga na moru u to vrijeme možda najbolje svjedoči dokument koji je izdao talijanski komandant kontraadmiral Antonio Bobbiese. On je 10. 4. 1943. godine objavio »Upustvo za borbu protiv partizana na moru«. (Direttive sulla guerriglia artipartigiana in mare).² Nakon sumiranja osnovnih karakteristika partizanske taktike i borbenih sredstava daju se

u ovom povjerljivom Uputstvu precizne upute svim jedinicama i komandama za borbu protiv partizana na moru. Flotne snage Italije, angažirane u borbi protiv oslobodilačkih snaga na Jadranu, tada sačinjavaju: 7 torpiljarki, 7 torpednih i 14 patrolnih čamaca, 12 naoružanih pomoćnih brodova, 37 popisnih minolovaca i 32 protivpartizanska broda te razvijen sistem obalske odbrane duž čitave naše obale. Ove snage kao i jedinice KOV-a učestvuju u nizu napada s ciljem da slome otpor naroda u ovom dijelu naše zemlje. U julu poduzimaju, sa oko 15.000 vojnika, dejstva na području Biokovo—Mosor protiv 500 boraca Biokovskog odreda. Međutim, Italija je kapitulirala i time su zauvijek razbijene njene iluzije u pogledu prava na Dalmaciju, a razvoj Ratne mornarice nove Jugoslavije krenuo je u novu fazu, poprimio nove oblike i obimnije zadatke.

Mornarica NOVJ postepeno preuzima prevlast na Jadranu

Na oslobođenoj teritoriji osnovane su tri mornaričke komande, a 18. 10. 1943, naredjenjem Vrhovnog štaba, formirana je Mornarica NOVJ koja je objedinila rad ovih komandi. Čitava obala podijeljena je u šest pomorskih obalskih sektora (POS). Mornarica je raspolagala sa oko desetak naoružanih brodova, tridesetak patrolnih čamaca,³ nekoliko obalskih baterija i partizanskih odreda na otocima. Talijanske okupatore na Jadranu zamijenili su Nijemci. Oni su pristupili osnivanju svoje mornarice koja se uglavnom sastojala od zaplijenjenih talijanskih ratnih brodova,⁴ s tim što su te snage postepeno ojačavane novogradnjama i povlačenjem snaga iz Ligurskog mora. I Nijemci su osnovali svoje pomorske komande.

Osnovni cilj nacističkih pomorskih i kopnenih snaga (2. oklopne armije) bio je da osvoji dalmatinske otoke u pet sukcesivnih operacija koje su obuhvatale grupe otoka: Ugljan i Pašman; poluotok Pelješac, Korčulu i Mljet; Šoltu, Brač i Hvar; Lastovo, Sušak i Vis; zatim preostale veće dalmatinske otoke. Uz znatne napore i gubitke Nijemci uspijevaju samo djelomično da ostvare ovaj plan. Snage Mornarice NOVJ uspjele su da sačuvaju osnovnu živu silu i tehniku i da se povuku na spoljne sjevernodalmatinske otoke, zatim na Vis i Lastovo. Situacija na obali se stabilizirala. Vis, kao glavna baza, postaje ključni objekat na operativnoj osnovici: Dugi otok — Kornati — Žirje — Vis — Lastovo. Mornarica NOVJ sadejstvuje sa jedinicama 26. divizije, savezničkim pomorskim i vazduhoplovnim snagama i u 1944. godini pristupa rješavanju niza krupnih zadataka.

U tom periodu posebno se ističe uloga otoka Visa. Na njemu se pored štaba Mornarice NOVJ nalazio štab 4. pomorskog obalskog sektora, tri brigade 26. divizije, odred britanskih torpenih čamaca i brigada komandosa. On je sporna sa bazama NOVJ u Bariju i Monopoliju i čvoriste veza prema svim dijelovima obale. Na Dugom otoku bili su štabovi i jedinice 2. i 3. pomorskog obalskog sektora, dok je na Lastovu djelovala mornarička stanica koja je preuzela zadatke rasformiranog štaba 5. pomorskog obalskog sektora.

Na otocima, koje su Nijemci privremeno okupirali, dejstvuju partizanski odredi. Sve je to onemogućilo Nijemce da uspostave povoljan operativni režim u našim vodama i efikasnu protivdesantnu odbranu za koju su bili zainteresirani u sklopu općih ratnih planova. Pod udarom ovih fakata oni uočavaju da zauzimanje otoka Visa može bitno uticati na izmjenu situacije u njihovu korist. Pripremaju desant na otok Vis. Za to je bio zainteresiran i Hitler.

Otok Vis je u međuvremenu jačao svoje snage. Drug Tito, 20. januara 1944. godine, donosi odluku da se Vis brani svim raspoloživim sredstvima. Otok je utvrđivan i 22. 2. Vis je proglašen ratnim garnizonom uz potpunu mobilizaciju svih sposobnih građana od 15 do 50 godina. Ojačana je njegova odbrana na kopnu, moru i u vazduhu. Umjesto iskrcavanja Nijemaca na Vis, s ovog otoka jedinice 26. divizije poduzimaju ofanzivu i to 20/21. aprila preko Mljeta na Korčulu gdje zarobljavaju preko 500 Nijemaca. Slijedi uspješan desantni prepad na Šoltu, dolazi do većeg broja prepada flotila naoružanih i patrolnih čamaca na pomorski saobraćaj okupatora u području zadarskih i šibenskih otoka. U nemogućnosti da ratnim brodovima uspješnije interveniraju protiv naoružanih brodova NOVJ i njihove taktike Nijemci pokušavaju, kao i Talijani, da specijalnim brodovima (protivpar-

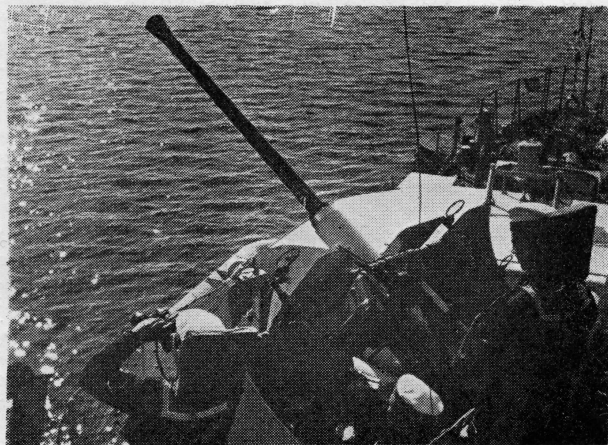
tizanskim), sličnim po osobinama partizanskim, postignu bolje rezultate, ali su ti brodovi, podešeni da uvuku partizane u klopku, sami upali u partizanske zasjede.

Nastavljena su dejstva na srednjem Jadranu. Posebno se ističu neke akcije, kao zarobljavanje dobro naoružanog njemačkog broda »Bianca stella« koji je ubrzo zaplovio kao NB-11 »Crvena zvijezda« i bio najjači ratni brod u sastavu Mornarice NOVJ. Nijemci vrše niz iskrcavanja na zadarske otoke sa četiri bataljona iz sastava 392. i 264. divizije. Uspijevaju da zaplijene nekoliko partizanskih brodova i čamaca koji su prevozili zbjeg. U borbama na moru prošlavo se naoružani brod »Kornat« koji je uspješno vodio boj sa četiri neprijateljska torpedna čamca i uspio da ih ošteti, a sam, kad je poslije boja 2. juna uplovio u Višku luku, imao je 11 ranjenih i 1 zarobljenog njemačkog mornara. »Kornat« je tako precizno gađao da je komandant 7. flotile njemačkih torpednih čamaca koji se nalazio na čamcu S 156 u svom ratnom dnevniku zapisao: »Partizanski artiljerijski brod opažen, na njemu radarski uređaj«. (1)

Da bi vezale njemačke snage u obalskom području i onemogućile njihovo angažovanje u području Drvara nakon neuspjelog vazdušnog desanta, snage sa otoka Visa 1. i 2. juna iskrcavaju pomorski desant na otok Brač. Za prevoženje i obezbjeđenje konvoja angažovano je 45 naoružanih i transportnih brodova Mornarice NOVJ. Nakon dva dana borbi postigavši cilj, uz znatne gubitke, naše i savezničke snage, koje su učestvovala u ovoj operaciji, povukle su se na Vis. Par dana kasnije na Vis je prispio i maršal Tito, Vrhovni štab i Nacionalni komitet i tako je Vis postao centar vojnog i političkog rukovodstva naših naroda.

Realizacija Titove odluke da se Vis uporno brani imala je dalekosežne posljedice za dalji tok rata na moru. Vis kao glavna baza omogućio je RM da se sredi i reorganizuje i da u sadejstvu sa 26. divizijom 8. korpusa izvrši čitav niz opsežnih napadnih operacija i desanata za oslobođenje Hvara, Šolte, Mljeta i Pelješca. Preko Visa kao tranzitne baze prevezeno je 11.000 ranjenika, 35.000 staraca, žena i djece u naše baze u južnoj Italiji i u obratnom pravcu veće količine materijala koji su zapadni saveznici isporučili u 1944. za potrebe armije. Tu je formirana i prva eskadrila Ratnog vazduhoplovstva. S ovog otoka dejstvovala su i znatne pomorske snage zapadnih saveznika.⁵ O ulozi Visa na V kongresu KPJ drug Tito kaže: »Odlazak na otok Vis naših rukovodećih organa imao je značaj naročito zbog toga što je odatle bio poduzet čitav niz mjera u pogledu učvršćenja pozicija nove Jugoslavije u međunarodnim okvirima«.

Do početka decembra 1944. godine oslobođeni su svi otoci i čitava obala Dalmacije sa zaledem. U teškim borbama uništena je njemačka 369. divizija kod Vukovog klanca i 264. divizija pri povlačenju iz Šibenika u knjiškoj operaciji. U tim borbama učestvuju i jedinice mornaričke pješadije Mornarice NOVJ. U tom periodu Ratna mornarica pored zaštite i podrške desantnih snaga uzima učesća u smjelim manevrima 26. divizije koji se bez pomorskih snaga ne bi mogli ni zamisliti. Ovim dejstvima znatno je otežano povlačenje njemačke grupe armija »E« iz Grčke.

Mornari Jugoslavenske ratne mornarice na jednoj vjezbi

Oslobodenjem Dalmacije i Crnogorskog primorja težište operativne djelatnosti Ratne mornarice prebačeno je prema sjeveru ka Hvarskom primorju. Krajem septembra na otoku Ištu uspostavljena je operacijska baza, ojačan je 2. pomorski obalski sektor, osnovan Kvarnerski pomorski sastav (od preko 25 ratnih brodova) i Kvarnerski odred mornaričke pješadije (četiri bataljona i artiljerijski divizion). Tu je bazirao i odred savezničkih torpednih čamaca. Počeo je stalan pritisak na njemačke snage u sjevernom Jadranu na koji Nijemci odgovaraju prepadima ratnih brodova, širom upotrebom pomorskih diverzanata i gustim polaganjem minskih polja u Kvarneru.⁶ Na Krku s uspjehom djeluje udarna grupa pomorskog obalskog sektora.

Sredinom marta Mornarica NOVJ dobija naziv Jugoslavenska mornarica. Obala je podijeljena u tri pomorske komande. Sva raspoloživa plovna sredstva dodijeljena su Pomorskoj komandi sjevernog Jadrana (PKSJ) čiji je zadatak da sadejstvuje 4. armiji u završnim operacijama. Te su snage otvorile prolaz u miniranom području Kvarnera, prevozile desantne trupe za Istru i snabdijevale i podržavale primorsko krilo 4. armije. Bataljoni mornaričke pješadije učestvovali su u oslobodenju Paga, Raba, Krka, Cres i Lošinja i u sadejstvu sa dva bataljona Operativnog sektora za Istru oslobodile Pulu gdje je zarobljeno preko 2.200 Nijemaca. Petog maja uplovio je u oslobodeni Trst PC 8 — »Udarnik«, prvi ratni brod antifašističke koalicije, a dva dana kasnije brodovi Kvarnerskog pomorskog sastava uplovili su u Tržić i Gradec. Time je uspješno završilo sadejstvo Jugoslavenske mornarice sa 4. armijom u njenom pobjedonosnom nastupanju u završnim operacijama za oslobodenje zemlje.

Od septembra 1942, kada je formirana prva mornarička jedinica, Primorski vod, pa do maja 1945, kada je završio rat, brojno stanje mornarice od dva leuta i dvadesetak ljudi naraslo je na oko 400 naoružanih i transportnih brodova i čamaca i oko 14.000 ljudi.

U uslovima najsirovije okupacije moguće je bilo uspješno voditi borbu ne samo na kopnu nego i na moru i kroz tu borbu razviti vlastite pomorske snage i razbiti okupatora. Ljudi s naše obale pokazali su da su u stanju podnijeti nadljudske napore i pobijediti tehnički bolje opremljenog protivnika. Bogatstvo originalnih taktičkih rješenja, veoma često usko vezanih sa dejstvima na kopnu koje je izviralo iz duha i ciljeva revolucije i oslobodilačke borbe, nametnulo je neuporedivo jačem agresoru takvu situaciju da on nije bio u stanju da blagovremeno reagira što ga je sve više dovodilo do gubitka vremena i prostora i do poraza stratejskih razmjera. Borbe na Jadranu, kao sastavni dio narodnooslobodilačkog rata, predstavljaju jedinstveni primjer ostvarenja načela partizanskog ratovanja i na moru.

Snaga i zadaci Ratne mornarice

Poslije rata interesi odbrane zemlje diktirali su izgradnju suvremene RM. Ovaj vid oružanih snaga zahtijeva veoma velike napore čitave zajednice i određene predulove kao industrijsku razvijenost zemlje i tehnički obrazovan kadar. Poznato je da smo počeli bez ičega, da smo stekli samo ratno iskustvo i revolucionarni elan graditelja socijalizma. Ubrzo su se pokazali prvi rezultati. Drug Tito je trasirao izgradnju naše RM i ukazao na perspektivu politike njenog razvoja u svom poznatom govoru 1951. godine. Tom prilikom on je istakao: »Mi nećemo graditi nosače aviona, oklopne bojne brodove, krstarice i druge velike objekte . . . Mi nećemo osvajati ničiju zemlju, a za odbranu Jadranskog mora nama su potrebne brze i lake jedinice, na kojima će moći da se uče naši novi kadrovi da rukuju najsuvremenijom tehnikom«.

Naša Ratna mornarica namijenjena je za borbena dejstva na moru i rijekama, samostalno i u sadejstvu sa kopnom vojskom i ratnim vazduhoplovstvom i kao sastavni dio Jugoslavenske narodne armije štiti nezavisnost, nepovredivost i cjelokupnost državne teritorije SFRJ i njen ustavni poredak.⁷

Zajedničkim naporima radnih ljudi i rukovodstva već 1958. godine naša RM stupa među prve, tzv. male, ratne mornarice što se može utvrditi na osnovu uporedjenja broja i vrste brodova, organizacijsko-formacijske strukture, tehničke opremljenosti i uvježbanosti kadra, a da ne spominjemo odlične moralno-političke kvalitete sastava. Kod toga poseb-

no treba istaći da su materijalno-tehničku osnovu RM riješili naši inženjeri i domaća industrija i da je uporedo s tim povećana naša trgovačka i ribarska flota (sa preko 20.000 plovnih objekata) kao materijalna i kadrovska rezerva RM.

Oslanjajući se na uspjehe postignute u razvoju naše socijalističke zajednice, zatim na proširenje suradnje SFRJ s državama raznih društvenih uređenja, naročito na prijateljske veze sa socijalističkim zemljama, koristeći stečena iskustva iz oslobodilačkog rata i mirnodopske izgradnje i dostignuti stepen razvoja, naša RM u koju su utkane svijetle tradicije oslobodilačkog rata ima vanredne šanse za svoj daljnji svestrani uspon u skladu sa interesima Jugoslavije kao socijalističke i miroljubive države i potrebama općenarodnog odbrambenog rata koji bismo vodili ako bismo bili napadnuti.

¹ Smotru avangarde revolucije u Dalmaciji izvršio je drug Tito neposredno uoči agresije protiv naše zemlje na Prvoj pokrajinskoj konferenciji augusta mjeseca 1940. godine. Tada je izvršeno čišćenje i učvršćenje partijskog rukovodstva i organizacija. Na obali i otocima bilo je 1700 članova KPJ i 6000 članova SKOJ-a.

² Uputstvo na 39 stranica posebno objašnjava kako partizani vode rat na moru i detaljno opisuju taktičko-tehničke podatke partizanskih brodova, donosi njihovom sliku i oznake mornara partizana.

³ Naoružani brodovi bili su obično tunolovci ili kočice drvene građe, dugi 16 do 22 metra, nosivosti oko 80 tona, brzina 6—8 čv, naoružanje: top 45 mm, 2—4 teška i 2 laka mitraljeza. Oko topova bili su izgrađeni bunker (dvostruki drveni zaštitni zidovi nasuti pijeskom). Posada 14—22 čovjeka. Nosili su oznaku NB. Patrolni brodovi bili su manji ribarski brodići i čamci slabije naoružani. Nosili su oznaku PC.

⁴ U to vrijeme oni raspolažu znatnim snagama: krstarica, pomoćna krstarica, 4 torpiljarke, 6 eskortnih brodova, lovac podmornica, 2 džepne podmornice, 2 minopolagača, 6 pomoćnih brodova.

⁵ Detaljno o značaju otoka Visa u NOR-u vidi: Josip Černi, Vis baza Narodno-oslobodilačke vojske Jugoslavije, Mornarički glasnik broj 4/1964.

⁶ U ovom minskom polju potonuo je 1. aprila 1945. NB 11 »Crvena Zvijezda«.

⁷ Ratna služba JNA, DSNO 1964.

Literatura:

Josip Broz Tito, Povodom dana rođenja naše Ratne mornarice, Jugoslavenski Jadran, Split 1952.

Jovan Vasiljević, Dejstvo na Jadranu u narodnooslobodilačkom ratu, Vojno delo, Beograd, 1957.

Zbirka članaka o otoku Visu u NOR-u, Pomorski zbornik, knjiga 2, Zadar 1964, radovi admirala Mate Jerkovića: Dvadeset godina JRM, Pomorski zbornik, Tom I izdanje JAZU, Zagreb 1962; O nekim pretpostavkama izgradnje ratne mornarice (povodom 23. godišnjice JRM), Mornarički glasnik br. 5 1965; O nekim pitanjima mjesta i uloge naše Ratne mornarice, Mornarički glasnik, br. 2, 1959.

Tendencija razvoja flotnih snaga malih RM, Mornarički glasnik, broj 3/1966.

